

suvda suzish, harbiy mashqlar san'ati, she'r yozish, musiqiy bilimga ega bo'lish, ifodali o'qish, hattotlik san'ati, shatranj va nard o'yinini bilish kabilar ham o'z ifodasini topgan. Kaykovusning katta xizmati shundaki, u yoshlarni hayotga tayyorlash uchun ularni har tomonlama kamolga yetkazish-

ga doir nazariy masalalarni amaliy faoliyatga tatbiqi nuqtai nazaridan ifodalashga katta e'tibor beradi. Shuning uchun ham bu asar hamma zamonlarda, har qanday tuzumda ham o'z qimmatini yo'qotmasdan va amaliy hayot dasturi sifati-da o'z o'rniga ega bo'lib kelmoqda.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning BMT Bosh assambleyasining 72-sessiyasidagi nutqi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M.Mirziyoyevning «Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi» mavzusidagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24-yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi.
3. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob xalqimiz bilan birga quramiz. –T.: «O'zbekiston», 2017.
4. Kaykovus "Qobusnoma". – T.: «O'qituvchi», 2006.

REZYUME. Maqolada, Kaykovusning "Qobusnoma" asarining farzand tarbiyasidagi pedagogik xususiyatlari, ularda ta'lim-tarbiyaning pedagogik shart-sharoitlari, asarning turli tillarga tarjima qilinishi, ota-onani hurmatlash, suhandonlik, bilim va aqlning ahamiyati, ilmiy bilimlarni, san'atni egallash, harb, savdo, dehqonchilik ishlari va hunarni o'rganish, odob-axloq qoidalariga rioya etish, farzand tarbiyasi, saxovat va juvonmardlik kabi ko'plab masalalar tahlil qilinishi asoslangan.

РЕЗЮМЕ. В статье анализируются педагогические особенности «Кабус-наме» Кайковуса в воспитании детей, в том числе педагогические условия воспитания, перевод произведения на разные языки, важность уважения к родителям, красноречия, знаний и интеллекта, приобретения научных знаний, искусства, обучения военному делу, торговле, земледелию и ремеслам, соблюдения правил этикета, воспитания детей, щедрости и молодости.

SUMMARY. The article analyzes the pedagogical features of Kaykovus's "Qobusnoma" in child rearing, including the pedagogical conditions of education, the translation of the work into different languages, the importance of respecting parents, eloquence, knowledge and intelligence, acquiring scientific knowledge, art, learning war, trade, farming and crafts, observing the rules of etiquette, raising children, generosity and youth.

PEDAGOGIK KOMPETENTLIKNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

N.T.Ornabetov – dotsent

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: kasbiy kompetentlik, zamonaviy ta'lim, xalqaro tajribalar, umumkasbiy va ixtisoslik fanlar, texnologik ta'lim, integratsion jarayon, psixologik jihatlar, integratsiyaning nazariy qoidalari, pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalari, innovatsion texnologiyalar, raqamli texnologiyalar, mehnat funksiyalari.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, современное образование, международный опыт, общепрофессиональные и специальные дисциплины, технологическое образование, интеграционный процесс, психологические аспекты, теоретические закономерности интеграции, педагогические и информационно-коммуникационные технологии, инновационные технологии, цифровые технологии, трудовые функции.

Key words: professional competence, modern education, international experiences, general professional and specialized disciplines, technological education, integration process, psychological aspects, theoretical rules of integration, pedagogical and information and communication technologies, innovative technologies, digital technologies, labor functions.

Kirish. Bugungi kunda mehnat bozorida ustuvor o'rin egallagan kuchli raqobatga bardoshli bo'lish har bir mutaxassisdan kasbiy kompetentlikka ega bo'lish, uni izchil ravishda oshirib borishni taqozo etmoqda. Mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, «Biz ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinshi darajali vazifamiz deb bilamiz» [1]. Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi jamiyat va davlat uchun har tomonlama rivojlangan, jamiyatga, mehnat faoliyatiga ijtimoiy moslashuvchan, o'z ustida ishlay oladigan shaxsni tayyorlashdan iborat. Demak, har tomonlama rivojlangan shaxs tarbiyasida pedagoglarning kompetentlik darajasi muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotning dolzarbligi. Xalqaro tajribalarga ko'ra tabiiy, umumkasbiy va ixtisoslik fanlar bilan ishlab chiqarish tuzilmalarining uzviy aloqadorligini chuqurlashtirish ta'lim samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, texnologik ta'lim nazariyasi va amaliyoti tendentsiyasini yanada rivojlantirishda innovatsion kasbiy salohiyat elementlarining uyg'unligi va uzviyligini ta'minlash asosida ta'limning integrative tashkiliy funksiyasini yanada kengaytirish, ta'lim shakllari va

metodlarini modernizatsiyalash, shaxsiy va kasbiy muhim sifatlarni shakllantirish kabi integratsion jarayonlar muhim o'rin tutadi. Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish hamda ularning amaliy ko'nikma va malakalarini ta'lim jarayonida erishilgan kadrlarining sifatini bitiruvchilarning kasbiy faoliyatdagi yutuqlariga ko'ra aniqlash, ta'lim muassasalarida faoliyat olib boruvchi kadrlarda professional kasbiy kompetentligini innovatsion texnologiyalar asosida takomillashtirishga qaratilishi, pedagogik oliy ta'lim muassasalarida fanlarning integratsiyasini tashkil etish asosida bo'lajak texnologiya fani o'qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirish va rivojlantirish dolzarb masala sifatida qaraladi.

Maqola mavzusi bo'yicha ilmiy adabiyotlarning tahlili. Respublikamiz oliy ta'lim tizimida bo'lajak texnologik ta'lim va kasb ta'limi o'qituvchilari kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning turli jihatlarini Sh.S.Sharipov, N.A.Muslimov, Q.T.Olimov, J.A.Hamidov, O'Q.Tolipov, O.A.Qo'ysinov, L.R.Zaripov, Z.K.Ismoilova, T. Everslar pedagogik integratsiyaning nazariy, kontseptual va texnologik asoslari R.X.Djo'raev, A.R.Xodjaboev, R.Mavlonova, N.Rahmonqulovalar,

pedagogik integratsiyani nazariy va uslubiy asoslari, kasbiy faoliyatga tayyorlash mazmunining integratsiya texnologiyalari E.O.Turdiqulov, O.Avazboev, M.J.Toshov, Z.Sh.To'xtayevlar kabi olimlar tomonidan o'rganilgan. MDH va xorijiy mamlakatlardan N.Rankin, Yu.V.Vardanyan, A.N.Daxina, I.A.Zimnyaya, A.K.Markovalar o'qituvchining asosiy kompetensiyalarini rivojlantirishning psixologik jihatlarini; V.A.Adolf, E.F.Zeer, V.I.Baydenko, D.S.Rychen, V.A.Bolotov, A.V.Xutorskogoylar kasbiy kompetentlikni shakllantirishni; N.N.Manko, D.V.Sannikov, A.A.Malixin, S.M.Godnik, A.N.Sergeevlar texnik va texnologik kompetentlikni shakllantirishni; V.S.Bezrukova, M.N.Berulava, E.V.Lopanova, V.N.Gorbunov, N.K.Chapaevlar pedagogik integratsiyaning nazariy qoidalarini; E.N.Volkova, V.I.Zagvyazinskiy, N.V.Kuzminalar integratsiya muammosining nazariy asoslarini; S.N.Babina, G.I.Kruglikov, S.Antera, Yu.L.Xotuntsevlar texnologiya fanida integratsiyasi muammolarini; M.D.Kitaygorodskiy, V.V.Krashennikov, I.Yu.Krivdina, R.M.Chudinskiy, K.V.Gogoldanova, W.Westera, G.N.Nekrasovalar bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini tayyorlashda axborot va moddiy texnologiyalarni integratsiyalash metodikasi muammolari bilan shug'ullangan.

Tadqiqot muammosiga oid yuqoridagi ilmiy izlanishlar va manbalar tahlilidan ma'lumki, respublikamizda ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish bo'yicha ilmiy xulosalar bor. Mavjud adabiyotlar, ilmiy-tadqiqot ishlari tahlilini o'rganishdan ko'rindiki, ta'lim samaradorligini innovatsion texnologiyalardan foydalanib oshirish, pedagogika oliy ta'lim muassasalarida fanlarning integratsiyasini tashkil etish, bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarining texnik va texnologik kompetentligini shakllantirish va rivojlantirish masalalari maxsus, monografik tarzda tadqiq qilinmagan. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida innovatsion texnologiyalar, zamonaviy axborot jamiyatida umumkasbiy va ixtisoslik fanlarni rivojlantirish va integratsiyalashuvida raqamli texnologiyalardan foydalanish bugungi kunda innovatsion talablar darajasida shakllantirilmaganligi, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini raqamlashtirilgan texnologiyadan foydalanib o'qitish metodikasini takomillashtirish imkoniyatlari mavjud bo'lsada, ulardan psixologik va pedagogik jihatdan o'quv jarayonida foydalanish masalalari bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilmaganligi mazkur dissertatsiya ishi mavzusini dolzarb tadqiqot muammosi sifatida namoyon qiladi [3].

Tadqiqot metodologiyasi. Dunyoda mutaxassisning professional kompetentligi va uning ilmiy-metodik ta'minotini shakllantirish, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning pedagogik-psixologik mexanizmlarini takomillashtirishga oid qator, jumladan,

- mutaxassislarda professional kompetentlikni shakllantirish asosida mutaxassislarning individual imkoniyatlarini takomillashtirish;

- mutaxassislarda kasbiy, kommunikativ, intellektual kompetentlikni rivojlantirish bo'yicha psixologik ilmiy izlanishlar;

- kasbiy kamolotni tatbiq etishda tadqiqotga yo'naltirilgan ta'lim;

- kompetentlikni rivojlantirish asosida ta'lim jarayonini loyihalash ko'nikmalarini rivojlantirish yo'nalishlarida tadqiqotlar olib borilmoqda.

Kasbiy kompetentlik – mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo'llay olinishi.

Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi.

Bo'lajak mutaxassislar kasbiy kompetentlikka quyidagi bosqichlarda erishishi mumkin:

- pedagogika, psixologiya fanlarini chuqur o'rganish;
- umumkasbiy va ixtisoslik fanlar, ularni o'qitish metodikasini chuqur bilish;

- o'z kasbiga qiziqish, pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish;

- o'z faoliyatini doimo tahlil qilib, unga nisbatan tanqidiy munosabatda bolish;

- o'z ustida mustaqil ishlash, shaxsiy malakasini muntazam

- oshirib borish;

- o'z-o'ziga talabchanlik, mas'uliyatni teran his etish;

- murakkab va muammoli vaziyatlardan chiqib keta olishi;

- rahbar va xodimlar o'rtasidagi qaytar aloqani to'g'ri ta'minlay olish.

Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini kasbiy-metodik jihatdan tayyorlash negizida quyidagi asosiy tamoyillar mavjud, bular:

- bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini kasbiy-metodik jihatdan tayyorlashning insonparvarlashtirish;

- hozirgi axborot texnologiyalari rivojlangan sharoitda bo'lajak texnologiya fani o'qituvchisining ijodiy shaxsini shakllantirish va rivojlantirishga tizimli, pedagogik integratsiya asosida kasbiy faoliyat nuqtayi nazaridan va texnologik jihatdan yondashuv;

- bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini aniq dalillarga asoslangan bilimlar bilan bir qatorda metodologik bilimlar bilan qurollantirish;

- bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini tayyorlash metodik tizimining tarkibi va mazmunini kengaytirish hamda chuqurlashtirish [3].

Texnologik ta'lim doimiy o'zgaruvchan kasbiy faoliyat sharoitida keng dunyoqarashni, bilim, ko'nikma va malakalarni erkin o'tkazishni ta'minlaydigan fundamental ilmiy-uslubiy bazani ta'minlashi kerak. XXI asrda shaxsning asosiy qadriyati rivojlanish qobiliyati, kognitiv salohiyatning mavjudligi ekanligi ayon bo'ladi. Bilish zarurati inson ma'naviyatining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, ezgulik qilish, mehr-shafqatli bo'lish zaruratidir. Aqlli inson - va faqat u - insoniyatning kelajagini optimal tarzda belgilashga qodir, lekin uning o'limini o'z faoliyati bilan oldindan belgilamaydi.

Tahlil va natijalar. Texnologiya fani o'qituvchisini texnologik tayyorlash jarayonida uning kasbiy texnologik qadriyatlarini shakllantirish va rivojlantirish alohida ahamiyatga ega. Kompetensiya darajasi integratsiyalashgan bilimlar majmuasini o'zlashtirish usullarini tanlashda xabardorlik va faollikka bog'liq. Bu kasbiy kompetentlikni rivojlantirish uchun zarur potentsialni ta'minlaydigan bilimlarning integratsiyasidir. Shuningdek, biz talabaga kasbiy

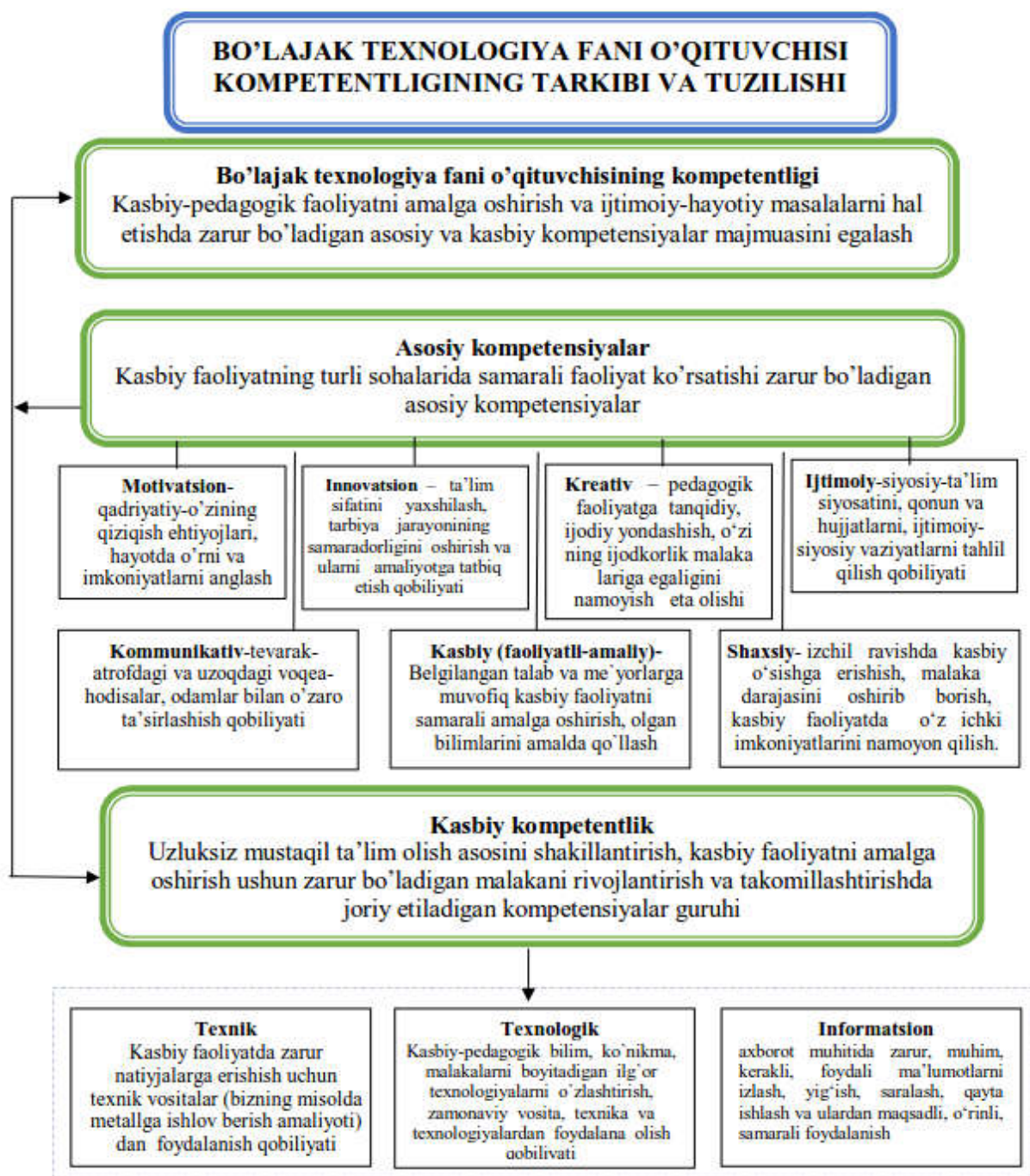
kompetentlikni o'z ishida o'qituvchilik faoliyati va pedagogik muloqotning turli jihatlarini shakllantirishdir, bunda o'qituvchining shaxsiy talablari o'z-o'zini o'rganish va rivojlantirishda barqaror ijobiy natijalarni ta'minlaydigan darajada amalga oshiriladi.

Turli vaqtlarda va turli mualliflar tomonidan kasbiy kompetentlikning turlicha talqinlari mavjud. Bu ruhiy holat va muayyan mehnat funksiyalarini bajarish qobiliyati va qobiliyatiga ega bo'lish, ta'lim va umumiy madaniyat darajasi, pedagogik faoliyatini amalga oshirishga nazariy va amaliy tayyorgarlikning birligi.

Kasbiy kompetentlik o'qituvchi shaxsining integral xususiyati sifatida ta'rifi kelib chiqadi, uning psixologik, pedagogik va fan sohalaridagi bilimlari, kasbiy mahorati va shaxsiy tajribasini tavsiflaydi. Shu bilan birga, o'qituvchi

o'z faoliyatida kelajak istiqbollariga yo'naltirilgan bo'lishi, bilim bilan boyitish uchun ochiq, o'ziga ishongan, kasbiy natijalarga erisha oladigan bo'lishi zarur.

Bo'lajak mutaxassisning kasbiy kompetentligini shakllantirish va rivojlantirish ta'lim mazmuni orqali amalga oshiriladi, u nafaqat fanni o'zlashtirish, o'quv fanlari ro'yxatini, balki kasbiy mahorat va ko'nikmalarni ham o'z ichiga oladi, shuningdek, talabaning ijtimoiy, siyosiy va madaniy hayotdagi faol pozitsiyasi orqali amalga oshiriladi. Bularning barchasi birgalikda kelajakdagi texnologiya fani o'qituvchisining shaxsiyatini shakllantiradi va rivojlantiradi, unda o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini takomillashtirish usullari mavjud bo'lib, bu o'qituvchining "inson-inson" tizimi kasbiy subyekt sifatida samarali ishlashini ta'minlaydi.

1-rasm. Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchisi kompetentligining tarkibi va tuzilishi

Bugungi kunda texnologik ta'limning asosi bilimlarni uzatish, ko'nikmalarni shakllantirish emas, balki bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetentlik va tegishli kompetensiyalarini rivojlantirish bo'lishi kerak. Bu bir tomondan, kasbiy kompetentlik kasbiy tayyorgarlik va kasbiy faoliyat sifatining ajralmas mezoni bo'lsa, ikkinchi tomondan, u mehnat funktsiyalarini bajarishning yuqori sifati, mehnat madaniyati va shaxslararo muloqot bilan tavsiflangan shaxsiy xususiyatdir, kasbiy muammolarni faol va ijodiy hal qilish qobiliyati, shuningdek, faoliyatning ko'p qirrali jihatlarini, tadbirkorlik va boshqaruv qarorlarini qabul qilishga, yangi ish sharoitlariga moslashishga tayyorligi (1- rasmga qarang) [2].

Kasbiy kompetentlikka ega bo'lgan mutaxassis o'z bilimlarini doimo boyitib boradi, yangi axborotlarni o'zlashtiradi, davr talablarini chuqur anglaydi, yangi

bilimlarni izlab topadi, ularni qayta ishlaydi va o'z amaliy faoliyatida samarali qo'llaydi.

Xulosa va takliflar. Texnologiya fani o'qituvchisini texnologik tayyorlash jarayonida uning kasbiy texnologik qadriyatlarini shakllantirish va rivojlantirish, kompetensiya darajasi integratsiyalashgan bilimlar majmuasini o'zlashtirish usullarini tanlashda xabardorlik va faollikka bog'liq. Bu kasbiy kompetentlikni rivojlantirish uchun zarur potentsialni ta'minlaydigan bilimlarning integratsiyasidir. Shuningdek, biz o'qituvchining kasbiy kompetentligini o'z ishida o'qituvchilik faoliyati va pedagogik muloqotning turli jihatlarini shakllantirishdir, bunda o'qituvchining shaxsiy talablari o'z-o'zini o'rganish va rivojlantirishda barqaror ijobiy natijalarni ta'minlaydigan darajada amalga oshiriladi.

Adabiyotlar

1. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. –Т.: «Ўзбекистон», 2017. 22-б.
2. Orinbetov N. Mutaxassis tayyorlashda kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishning ahamiyati. // Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университетининг Ахборотномаси. 2024. №3. 118-121-б.
3. Orinbetov N. Bo'lajak texnologiya o'qituvchilarining texnik va texnologik kompetentsiyasini shakllantirish metodikasi. // O'zbekiston Milliy universiteti xabarlar. –Т.: 2024. №1/7. 154-156-б.
4. Ochilova G.O., Akbarova S.Sh. Kasbiy kompetentlik. (Darslik). – Т.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2022. 324-б.

REZYUME. Maqolada texnologik ta'lim yo'nalishlari talabalarni tayyorlashning zamonaviy holati va muammolari, texnologik ta'limda kompetensiyaviy yondashuv asosida mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlash, fanlarga singdirilgan faol bilimlar, yangiliklar bilan izchil tanishtirib borish, o'quv-bilish kompetentligini rivojlantirish, malakali mutaxassis sifatida shakllanish, kasbiy o'sishga erishish, talabalarda hayotiy va kasbiy faoliyatni tashkil etish uchun zarur ma'lumotlarni izchil, uzluksiz, maqsadli, tizimli o'zlashtirish, ularning maqsadli shakllanishlariga erishish zaruriyati masalalari talqin qilingan.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматриваются современное состояние и проблемы подготовки студентов в сфере технологического образования, подготовки специалистов к профессиональной деятельности на основе компетентного подхода в технологическом образовании, активного использования знаний в дисциплинах, последовательного ознакомления с инновациями, развития учебно-познавательной компетентности, формирование квалифицированного специалиста, достижение профессионального роста, формирование у обучающихся вопросов необходимости целенаправленного и систематического усвоения информации, необходимой для организации жизни и профессиональной деятельности, и достижение их целенаправленного формирования, обсуждаются.

SUMMARY. The article discusses the current state and problems of training students in technological education, the need to prepare specialists for professional activity based on a competency-based approach in technological education, to consistently familiarize them with active knowledge and innovations in disciplines, to develop learning and cognitive competence, to form a qualified specialist, to achieve professional growth, to purposefully and systematically master the information necessary for students to organize their life and professional activities, and to achieve their purposeful formation.

BASLAWÍSH KCLASS OQÍWSHÍLARÍNÍN KREATIV PIKIRLEW KÓNLIKPELERIN QÁLIPLESTIRIW USÍLLARÍ

S.K.Paluanizayova – stajyor-oqıtwshı

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so'zlar: kreativ, tanqidiy fikr, kategoriya, ijod, ideya.

Ключевые слова: креатив, критическая мысль, категория, творчество, идея.

Key words: creative, critical thought, category, contrivance, idea.

Kirisiw. Búgingi kúnde ámelge asırılıp atırǵan reformalar bilimlendiriw tarawında túpten ózgerisler júzege keliwine xızmet etpekte. Buǵan dálil sıpatında «Bilimlendiriw haqqındaǵı Nızam tiykarında islep shıǵılǵan jańa oqıw dástúrleri mazmunında baslawısh klass oqıwshılarına bilim beriwde dóretywshilik pikirlewiniń nátiyjeliligini asırıw boyınsha joqarı talaplar kiritiliwin atap aytıwǵa boladı.

Jáne de oqıtw barısında qábiletli jaslardı anıqlaw, tańlaw, oqıtw hám tárbiyalaw tarawında mámleketlik

siyasatın islep shıǵıw hám onı ámelge asırıw boyınsha bir qansha jumıslar kózde tutilǵan [1]. Bul bolsa házirgi zaman oqıtwshılarına juwapkershilikli wazıypa júkleydi.

Ádebiyatlarǵa sholıw. Jaslardıń qábiletin rawajlandırıwda olardıń kreativ iskerligin jetilistirip barıw zárúr. Bul boyınsha mámleketimizdiń pedagog hám psixolog ilimpazlarınan A.Aliyev [2], A.Ismailov [3], B.E.Karimova [4], R.A.Mavlonova [5] sıyaqlı ilimpazlar shaxstıń kreativ pikirlewiniń psixologiyalıq táreplerin izertlewge erisken.